

A LITERATURA GALEGA NA IDADE MEDIA

CUESTIÓNS XERAIS

Lingua galega e literatura

1º Bacharelato

IES Rego de Trabe

Curso 2019/2020

ÍNDICE

1. Contexto histórico / lingüístico

- a) A Era Compostelá - *Bos tempos para a lírica*
- b) O galego, unha lingua normalizada

2. A lírica trobadoresca en Europa

- 2.1. A Provenza: o berce da lírica trobadoresca
- 2.2. Expansión da moda trobadoresca por toda Europa
- 2.3. Chegada da lírica trobadoresca a Galicia - Vías de penetración

3. Cronoloxía da lírica trobadoresca galego-portuguesa

4. Principais xéneros da lírica trobadoresca galego-portuguesa

5. O espectáculo trobadoresco

- 5.1. Autores e intérpretes: trobadores, xogares e outros
- 5.2. Os mecenas

6. Cancioneiros e pergamiños

1. Contexto histórico / lingüístico

► Repaso da unidade: *A lingua galega na Idade Media*

a) A Era Compostelá (séculos XII - XIII)

- Etapa de máximo esplendor da Galicia medieval. É unha etapa sen grandes conflitos, na que medra a poboación, crecen as cidades e vilas... **Eran bos tempos para a lírica.**

b) O galego, unha lingua normalizada

- A lingua galega era **falada por toda a poboación** (campesiñado, burguesía, nobreza...)
- Desde finais do século XII, o galego convértese tamén na **lingua escrita** en que se redactan todo tipo de textos (administrativos, xudiciais, didácticos... e tamén literarios)

Nestas coordenadas históricas xorde a finais do século XII
a lírica trobadoresca galego-portuguesa

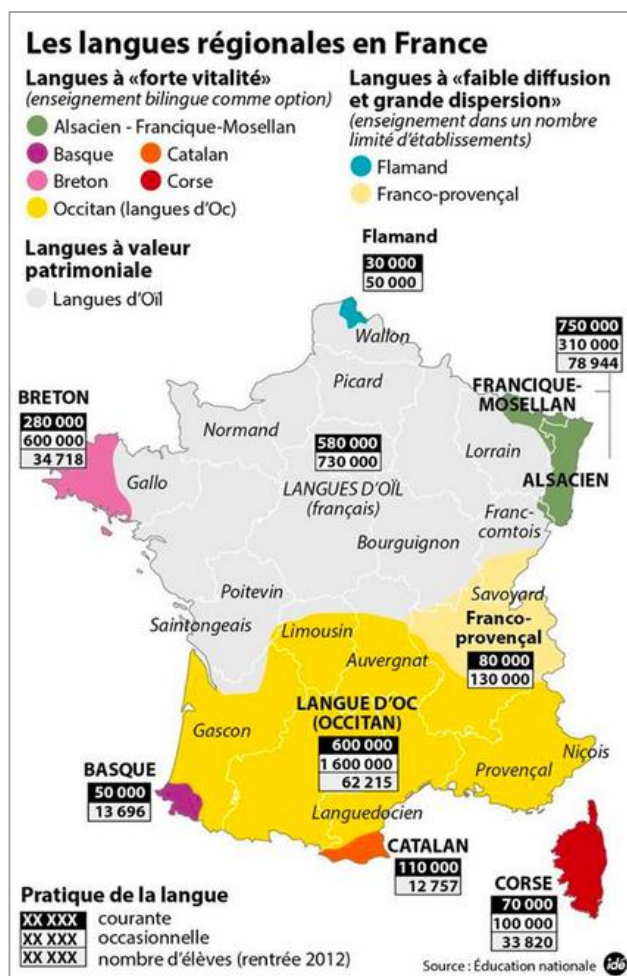

2. A lírica trobadoresca en Europa

2.1. A Provenza: o berce da lírica trobadoresca

A lírica trobadoresca ten a súa orixe no sur de Francia (no territorio da **lingua provenzal**) e, máis concretamente, en **Poitiers**.

Provenzal = Occitano = Lingua d'oc

Linguas rexionais de Francia

Territorio da lingua d'oc

Poitiers

2. A lírica trobadoresca en Europa

2.1. A Provenza: o berce da lírica trobadoresca

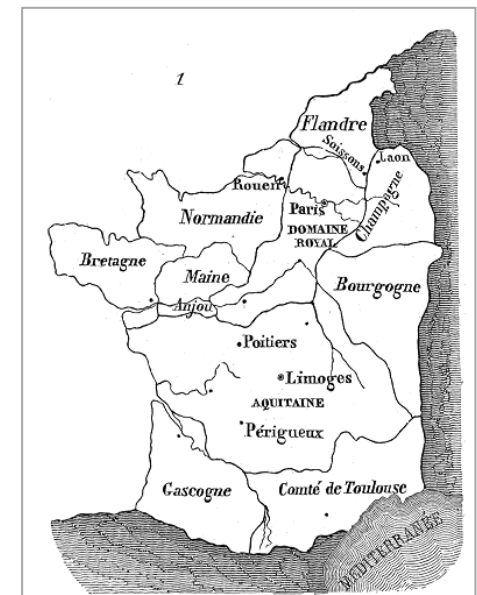
Na corte de Poitiers (petencente ao ducado de **Aquitania**) xorde e desenvólvese, co apoio da nobreza, unha importantísima **escola literaria: a primeira escola trobadoresca**. As técnicas e os temas desenvolto polos trobadores da Aquitania axiña se poñen de moda e se espallan, primeiro polo territorio occitano e logo por toda Europa.

Guillaume IX de Aquitania (1071 - 1126), conde de Poitiers e avó de Alienor de Aquitania, coñecido como o 1º trobador

Alienor de Aquitania, raíña de Francia e Inglaterra e gran protectora da escola trobadoresca

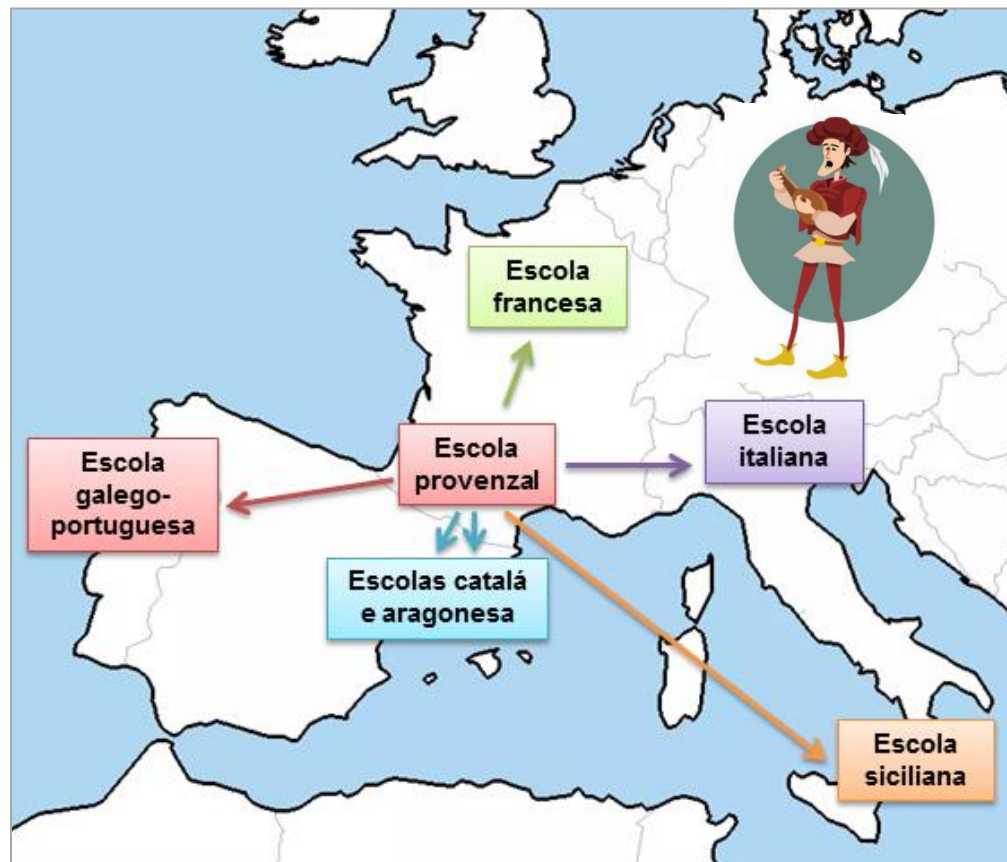

*Francia no século XI
- Condado de Aquitania*

2. A lírica trobadoresca en Europa

2.2. Expansión da moda trobadoresca por Europa

- A moda trobadoresca xerada en Occitania esténdese por diferentes puntos de Europa, creándose múltiples escolas trobadorescas que siguen as técnicas provenzais e adaptan os seus temas aos gustos locais: a escola catalá, a escola aragonesa, a escola francesa, a escola italiana, a escola siciliana e a **escola galego-portuguesa**.
- Así pois, a lírica trobadoresca galego-portuguesa intégrase nun **movemento literario maior de ámbito europeo**.

Expansión da lírica trobadoresca provenzal -

As diferentes escolas de trobadores

2. A lírica trobadoresca en Europa

2.3. Chegada da lírica trobadoresca a Galicia

A poesía trobadoresca penetra no ámbito lingüístico galego portugués a través de varias vías:

- a) **Camiño de Santiago**, ruta comercial e espiritual que unía Compostela con toda Europa.

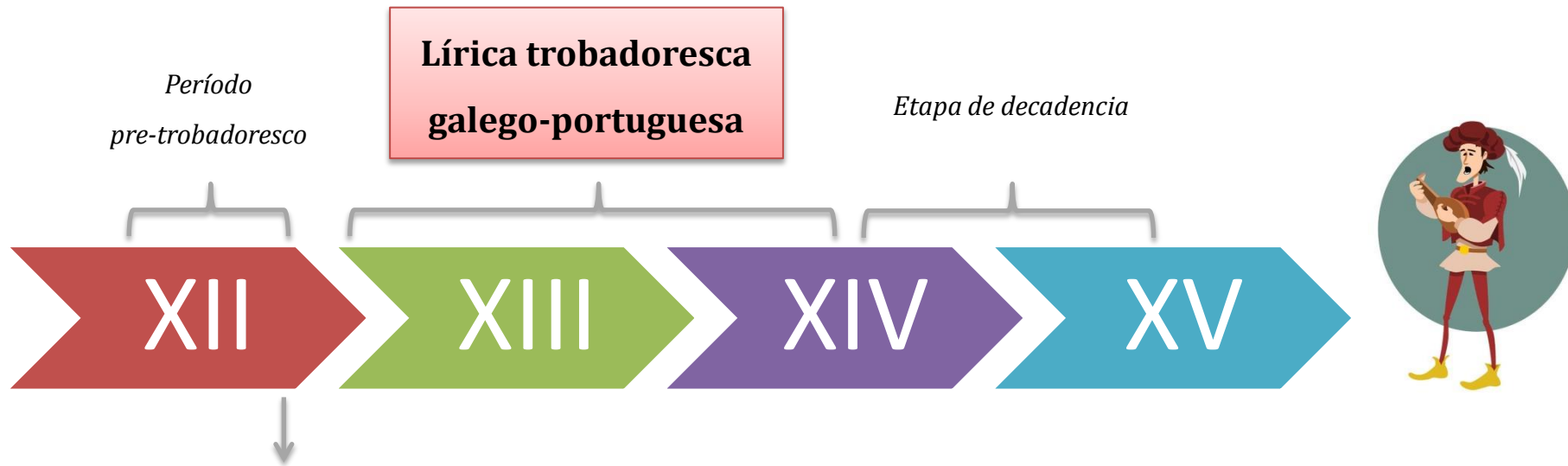
- b) **Orde de Cluny**. A partir do século XII, monxes da orde de Cluny reforman e instálanse en vellos mosteiros galegos. Estes monxes desempeñan unha importante función educativa.

- c) **Contactos nobiliares**. Na expansión da lírica trobadoresca foron tamén importantes as relacións entre os nobres provenzais e os galegos.

3. Cronoloxía da lírica trobadoresca galego-portuguesa

A lírica trobadoresca galego-portuguesa desenvólvese plenamente durante o
século XIII e a primeira metade do XIV (150 anos)

1196 - *Cantiga máis
antiga que se conserva*

***Período pre-trobadoresco:** É probable que a lírica trobadoresca chegase antes do 1196 (ano da cantiga máis antiga que conservamos)

***Etapa de decadencia:** A partir de mediados do século XIV, a lírica trobadoresca galego-portuguesa vai perdendo vitalidade.

4. Principais xéneros da lírica trobadoresca galego-portuguesa

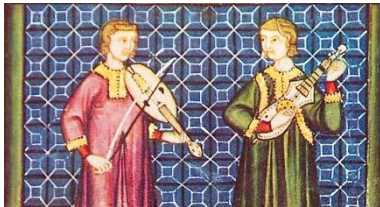

Recordamos...

- Lembras cales eran os diferentes xéneros da lírica trobadoresca galego-portuguesa?
- Cales eran as características principais de cada un deles?

4. Principais xéneros da lírica trobadoresca galego-portuguesa

Cantigas de amigo	Cantigas de amor	Cantigas de burlas	Cantigas de Santa María
Unha doncela expresa o seu amor polo amado (chamado <i>amigo</i>)	Un cabaleiro expresa o seu amor por unha doncela (chamada <i>senhor</i>). É sempre un amor non correspondido.	<i>Cantigas de escarnho e maldizer</i> . Burlas e críticas contra diferentes clases sociais. Presentan unha linguaxe obscena.	Cantigas de carácter relixioso, na honra da Virxe. Estiveron dirixidas polo rei Afonso X.
			

4. Principais xéneros da lírica trobadoresca galego-portuguesa

Actividade:

*A que xénero pertencen as seguintes
cantigas medievais?*

Ondas do mar de Vigo,
se vistes meu amigo,
E ai Deus se *verrá* cedo!

Ondas do mar *levado*,
se vistes meu amado?
E ai Deus se *verrá* cedo!

Se vistes meu amigo,
O por que eu suspiro?
E ai Deus se *verrá* cedo!

Se vistes meu amado,
Por que hei gran coidado?
E ai Deus se *verrá* cedo!

CANTIGA 1

Autor: **Martin Códax**

1 - *Verrá* - virá

2 - *Levado* - levantado, bravo

CANTIGA 2

Autor: **Fernando Esquío**

Amor, a ti me ven[h] 'ora queixar
de *mia senhor*, que te faz enviar,
cada u dórmio, sempre m'espertar
e faz-me de gram *coita* sofredor.
Pois m'ela nom quer veer nem falar,
que me queres, Amor?

Este queixume te *venh'or* dizer:
que me nom queiras meu sono *tolher*
pola fremosa do bom parecer
que de matar home sempr'há sabor.
Pois m'ela *nẽum* bem quis[o] fazer,
que me queres, Amor?

- Ora: *agora*
- De mia senhor, que te faz enviar, cada u dórmio, sempre m'espertar: *da miña señora, que te envía cada vez que durmo sempre a me espertar.*
- Coita: *pena, sufrimento*
- Queixume: *queixa*
- Venh'or: *veño agora*
- Toller: *quitar*
- Nẽum: *ningún*

CANTIGA 3

Autor: **Fernando Esquío**

A um frade dizem escaralhado,
e *faz pecado* quem lho vai dizer,
ca, pois el sabe *arreitar* de foder,
cuid'eu que *gai* é, de *piss'arreitado*;
e pois emprenha estas com que *jaz*
e faze filhos e filhas *assaz*,
ante lhe dig'eu bem encaralhado.

Escaralhado nunca eu diria,
mais que traje caralho arreite,
ao que tantas molheres de leite
tem, *ca* lhe parirom três em um dia,
e outras muitas prenhas que tem;
e atal frade cuid'eu que mui bem
encaralhado per esto seria.

- Faz pecado: *fai pecado, peca*
- Ca: *xa que*
- Arreitar: *ter potencia*
- Gai: *alegre*
- Piss'arreitado: *pene potente*
- Estas con que jaz: *con que se deita*
- Assaz: *bastantes*
- Traje: *trouxo*

Santa María,
Strela do día,
móstra-nos vía
pera Déus e nos guía.

Ca veer faze-los errados
que perder foran per pecados
entender de que mui culpados son;
mais per ti son perdoados
da ousadía que lles fazia
fazer folía mais que non debería.

Santa María,
Strela do día,
móstra-nos vía
pera Déus e nos guía.

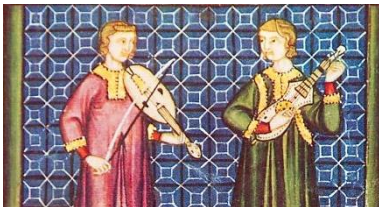
CANTIGA 4

Afonso X

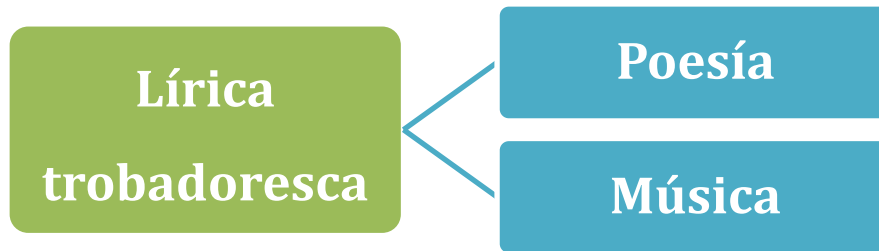

Actividade:

A que xénero pertencen as cantigas medievais?

Cantiga 1	Cantiga 2	Cantiga 3	Cantiga 4
Cantiga de amigo. Unha doncela expresa o seu amor polo amado (chamado amigo). A rapaza pregúntalle por el ás ondas do mar de Vigo.	Cantiga de amor. Un cabaleiro expresa o seu amor por unha doncela (chamada senhor). É un amor non correspondido, que o atormenta, non o deixa durmir...	Cantiga de burla Búrlase e críticase a un frade polo seu comportamento sexual, moi contrario á moral católica. Presenta unha linguaxe obscena.	Cantiga de Santa Cantiga que alaba á Virxe María.
			

5. O espectáculo trobadoresco

- A lírica trobadoresca combina **poesía** e **música**.
- As **cantigas** non eran poemas para ser lidos / recitados (coma os de hoxe en día), senón para seren cantados, interpretados con diversos instrumentos e a miúdo tamén con baile. Formaban parte dun espectáculo integral pensado para entreter os membros da corte.

Pergamiño Vindel - As cantigas conservan a notación musical

5. O espectáculo trobadoresco

5.1. Autores e intérpretes

No espectáculo trobadoresco distinguimos entre:

TROBADOR	XOGRAR
• Orixe nobre	• Orixe humilde
• Poeta e compositor das cantigas (ten coñecementos literarios e formación musical)	• Intérprete das cantigas compostas polos trobadores, moitas veces acompañados dalgún instrumento musical.
• Compoñen por amor á arte, por pracer...	• Interpretan para vivir, para gañar o pan.

5. O espectáculo trobadoresco

5.1. Autores e intérpretes

Con todo, a pesar desta diferenza teórica entre xogar e trobador, moitas veces os xogares atrevéronse a saltar as normas e compoñer as súas propias cantigas. Isto provocou censuras e burlas por parte dos trobadores, que percibían o atrevemento dos xogares coma un intento de subir chanzos na escala social.

- Lourenço jogar, hás mui gram sabor
de citolares, ar queres cantar,
des i ar filhas-te log'a trobar
e teens-t'ora já por trobador;
e por tod'esto ãa rem ti direi:
Deus me confonda, se hoj'eu i sei
destes mesteres qual fazes melhor!

- Joam Garcia, são sabedor
de meus mesteres sempre deantar,
e vós andades por mi os desloar;
pero nom sodes tam desloador
que, com verdade, possades dizer
que meus mesteres nom sei bem fazer;
mais vós nom sodes i conhecedor.

*Cantiga dialogada entre o trobador
Joam Garcia de Guilhade e o xogar
Lourenço. O trobador acusa ao xogar
de non saber trobar e o xogar
deféndese da crítica.*

5. O espectáculo trobadoresco

5.1. Autores e intérpretes

Ademais dos trobadores e xogares, formaban tamén parte do espectáculo trobadoresco as **SOLDADEIRAS**, bailarinas ou cantareiras mulleres que acompañaban aos xogares na súa interpretación. As soldadeiras teñen unha singular importancia na lírica galego-portuguesa xa que conservamos múltiples cantigas nas que se resalta a súa vida amorosa e sexual por riba dos seus méritos artísticos.

5. O espectáculo trobadoresco

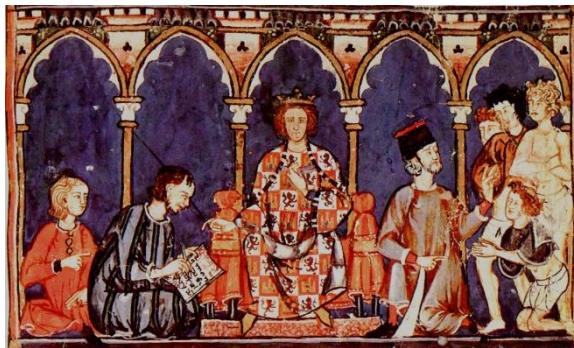
5.2. Os mecenas

A lírica trobadoresca concibíase como unha diversión para os señores dentro das cortes e desenvolveuse co apoio e baixo o mecenado da nobreza e da realeza.

Nesta liña cómpre destacar dous reis - trobadores:

- **Afonso X, o Sabio**
- **Don Dinís de Portugal**

O seu gusto polas letras levounos a impulsar nas súas cortes rexias a lírica galego-portuguesa e tamén a compoñer eles mesmos as súas propias cantigas.

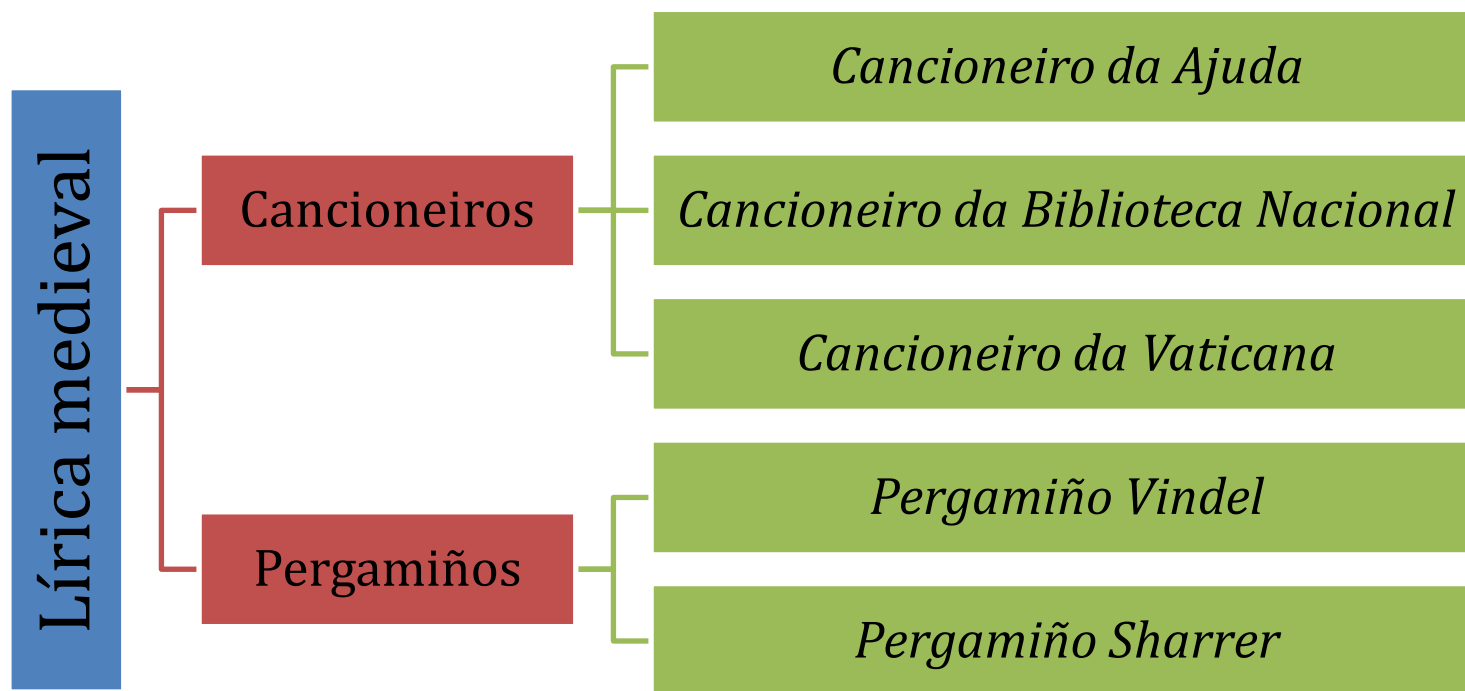
Afonso X, o Sabio

Dom Dinis

6. Cancioneiros e pergamiños

As cantigas medievais chegaron aos nosos días en diferentes cancioneiros e pergamiños:

6. Cancioneiros e pergamiños

a. O Cancioneiro da Ajuda

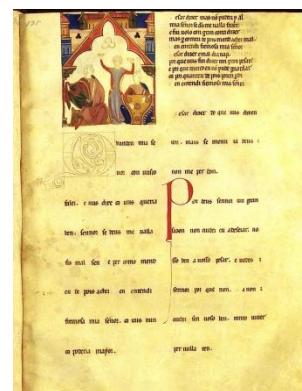
- Foi escrito a finais do século XIII / Comezos do XIV (probablemente na corte de Don Dinís)
- Consérvase en Lisboa, no Palacio da Ajuda.
- Contén 310 cantigas, todas elas **cantigas de amor**.
- Concibiuse como un código rico, cheo de ilustracións, letras capitais adornadas, notación musical... Pero non chegou a rematarse e todo isto ficou sen acabar.

Palacio da Ajuda - Lisboa

Dom Dinis

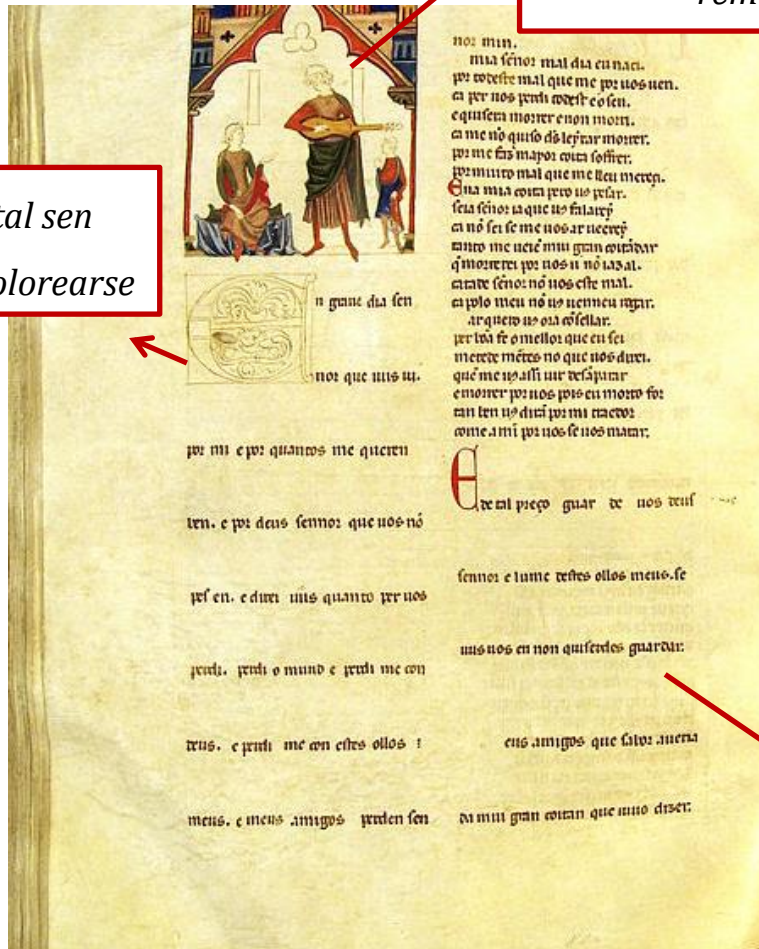

Páxina do cancioneiro da Ajuda

6. Cancioneiros e pergamiños

a. O Cancioneiro da Ajuda

*Letra capital sen
rematar de colorearse*

*Ilustraci3ns tam3n sen
rematar*

*Espazos para a
notaci3n musical, que
non chegou a poñerse*

6. Cancioneiros e pergamiños

b. O Cancioneiro da Biblioteca Nacional de Lisboa e o Cancioneiro da Vaticana

- Foron os dous copiados no **século XVI** en Italia, no *scriptorium* do humanista italiano **Angelo Colocci**.
- **Cancioneiro da Biblioteca Nacional de Lisboa:**
consérvase na Biblioteca Nacional de Lisboa e presenta 1647 cantigas de todos os xéneros (é o cancioneiro máis completo de todos).
- **Cancioneiro da Vaticana:** consérvase na Biblioteca do Vaticano e presenta 1200 cantigas de todos os xéneros.

Angelo Colocci, humanista italiano do Renacemento de grande importancia para a lírica galego - portuguesa

602 **D**onzela que q̃ entendora
querias muy fuyte pascidos
se aly se como uos dizeis
no mudo uoslo par no ama
amun q̃ y uoslo par omesse
de parete be nezer usin
que amen cun coela posete

Tos andades dyde concello
 que sobre todas parecedes be
 e co cōfesso nō uos neien ven
 peço poder brangi vermelho
 may. sol qfo men cūm delli pague
 z poder hui pouco daluagade
 ireneira co usco no apello

Donzela nos fides bē mullhada
 seno calho erro nō fñdes
 ou en qsa sayā q uos frageões
 e pero fides ben colozada
 que aomen enu pofse ocellus
 e lly bē figesse as sobracellus
 de parese nō uos deuē nada

PERU Dambora

Astotra catica fez pero dactian
a pero darnea. por estotra
degma que fazera

Pero darmen qñdo cōpōsetes
o uoſſo cum q̄ to bē pareſſe
elli renol & cōq̄la poſetes

que douzela de pareſe neceſſe
e ſobra gelhaſ lhy foſtes poer
e rodeſta amigo ſoubreſtes p
polos natigeſ q lhy nã poſteſ

Adão pido poedellos narizes
ca uos esfelheu o melhor q poss
e mettoy hui par de pizes
q a tu bei cum come esse
anda q o home qira buscar
qo nō possan artoaa cira achar
de sa sa crado aca sa felizes

E do poder os benços lly pöda
 acue cum qto ca be latuado
 co grando be teno lly fizede
 e fardes o cum be acrisado
 E pñade logo deo encotter
 ca ffenelo de ferradescalho m
 fides foliario z fardes ca fado

1.604 fermi del 90

E huius frater dixit escorallado
essaz paulo queho nup diz
ca pora et stat arreyner deffeder
cuden q gane de pishu pcedo
e pora en unha esaz co q nuz
e flaz. fillhos e fillhas asfaz
auf lre dignen be encorallado

A scallho mra endura
mays q'raie aut carallho, con ueste

[illegible]

Feria del 90

1 Anuã frade d'os encanilhado
 2 frade perudo, q'elto uay de
 ca pois e'l sabio reynar de fofeio
 3 pous e' gaud' de p'ça mada
 4 pous e' n'ha effra co q' uaz
 5 effra 2 ffilhos 2 ffilhas e' n'ha
 6 n'ha d'os dignos ben encanilhado
 7 caravatha n'ca en d'ioie
 8 n'ay q' n'ha n'ha caravath n'ay
 9 q' e' m'os m'os m'os de l'eyte
 10 e' tal' p'no 15 e' n'ha d'io
 11 2 uay m'os p'no d'os q' e'
 12 a'ol frade e' n'ha q' n'ha de
 13 encanilhado p'no e' n'ha
 14 caravath n'ha p'no e' n'ha
 15 e' n'ha d'os ffilhos e' n'ha e' n'ha

2 q' ora' ante postorib' /
p'nt' q' ora' q' encarece
e outras moitas motheres q' ffrade
e a tal ffrade' beam ayn da q' po'do
encarnado per effo Beer

A nos dona abadesa
 dona do ~~gracia~~ epio
 effas dous nos conyo
 porq' ser q' e fous efa
 dona q' as me' eides
 quat' carathos grunxer
 e dous aa poreira

Pous esodes amijn nua
 no fr acufia aar
 greugia esto dar
 ca no tenho al ta aginha
 quatro canellas de mesa
 q me deu bna burgosa
 que a deu coa burgosa

Muy de nos symethon
 en se q^{ta} leu^{ta} cordoes
 de senhos pores de colthoes
 aq^{ta} uol^{ta} danam
 quatro colthoes asnaes
 e maguados e comas
 de de lheddo como.

Das duas canoas for
 entre mdeu del uas q' aua rom uida
 por amo d'ua India de fa mta
 q' aua rom dona e ps q' e to

6. Cancioneiros e pergamiños

c. O Pergamiño Vindel

- Data do século XIII.
- Contén **sete cantigas de amigo de Martín Codax**.
- Ademais da letra das cantigas, tamén presenta a **notación musical**.
- Foi descuberto a comezos do século XX polo libreiro madrileño **Pedro Vindel**.
- Consérvase en **Nova York**, na Pierpont Morgan Library.

Cando Pedro Vindel o descubriu, o pergamiño funcionaba como forro doutro códice posterior.

O mnes domus de iugo

se tuos meo amico. & ar

மாந்திரிகியானவன்.

Pedaf de mar leuado,
se untes meu amado,
E m' ao se nerra cedo.

Suspiras meu amigo.
o que eu suspiro.
e não deo se uerem tolo.
e uirás meu amado.
por que eu não mudo.
e não deo se uerem tolo.

Amigo. E meo mado a migo.

omniū et mandatorū.
ca. nōn. nōn. amāte.
ē. nōn. mādē. a. mādē.

Canen meu amado.
e uen san e uino.
e uen mado a uen

a uen meu amado.
 e uen uen e sano.
 E uen made a uen

Quoniam non est unum
e del rei amigo.
E non made a amigo.

Ca uen nuno a fine.
e del rei primado.
E rei madre a unpo.

per dolo e maledice lacrimas.

En una una hermosa tiendes de gual.
 Alla veyera de nugo u e o mar lano.
 Enmuremos las ondas.

Ampara de uos e o mar leuado.
e uos p' m' madre e m' amado.
E n' uosmos las ondas.

Ha figura de nuy u e o mar fidal.

Don se sab oia meu

...anto . coram fratribus eston

Year	Number of people (millions)
1950	10
1955	12
1960	14
1965	16
1970	18
1975	20
1980	22
1985	24
1990	26
1995	28
2000	30

Avec ce fait, l'ame amant.

Considerant
Causas
Ceteris

Pomeu l'omieu en uigo nanno.
E nullas gualas uigo si nugo.
E uoti namorada.

Ennullas gaudas nō ei comago.
cogit meo otios q̄ chocā margo.
e non natus...

Entias pueris iugo si iugo.
Vergat in ea oculos q̄ chera amato

omne. unde omni alio

2. nigo. & bonnar nos e

1020

...emos. n. o.
...lo mar de uigo.

Ego volo meū amīgo.
 Commūit nos amos. n. o.
 Cūque mūt ale mar leuado

Je uccidino miei amado.
Luminar nos enos n.o.

Eno sagrado eniungo. b

En ungo no sagrado.
 largiamos corpo delgado. amor ei.
Belicia corpo deitado

Baileana corpo nido.
 A mune o mune amado. Amos es.

¶ **Q**ue mudo omne mudo.
 erga se lapid en uigo. **Antoi**

Que nunc est amor
ex quo ex quo ne laqueo. amor

A close-up of a handwritten musical score on a five-line staff. The notation includes a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 4/4 time signature. The first measure contains a quarter note on G4, a quarter note on F4, and a half note on E4. The second measure contains a quarter note on D4, a quarter note on C4, and a half note on B3. The third measure contains a quarter note on A3, a quarter note on G3, and a half note on F3. The fourth measure contains a quarter note on E3, a quarter note on D3, and a half note on C3. The fifth measure contains a quarter note on B2, a quarter note on A2, and a half note on G2. The sixth measure contains a quarter note on F2, a quarter note on E2, and a half note on D2. The seventh measure contains a quarter note on C2, a quarter note on B1, and a half note on A1. The eighth measure contains a quarter note on G1, a quarter note on F1, and a half note on E1. The ninth measure contains a quarter note on D1, a quarter note on C1, and a half note on B0. The tenth measure contains a quarter note on A0, a quarter note on G0, and a half note on F0. The notation is written in dark ink on aged, slightly yellowed paper.

Y ondas que en un

... ..

que tarde n

Amigo se m

teme saberedes contar
por q̄ . r . m . d . l . m

6. Cancioneiros e pergamiños

d. O Pergamiño Sharrer

- Data de finais do século XIII - comezos do XIV.
- Contén **sete cantigas de amor do rei Don Dinís.**
- Ademais da letra das cantigas, tamén presenta a notación musical.
- Foi descuberto polo profesor Harvey Sharrer.
- Consérvase no Arquivo Nacional da Torre do Tombo, en Lisboa.

Dom Dinis

Pergamiño Sharrer

Pergamiño Sharrer

6. Cancioneiros e pergamiños

	Data	Número de cantigas / Xénero das cantigas	Lugar no que se conserva	Por que se chama así?	Outros trazos relevantes
<i>Cancioneiro da Ajuda</i>	Finais do XIII - Comezos do XIV	310 cantigas de amor	Palacio da Ajuda - Lisboa	Polo lugar no que se conserva	Concibiuse como un código rico, pero está sen rematar.
<i>Cancioneiro da Biblioteca Nacional de Lisboa</i>	Século XVI	1647 cantigas de todos os xéneros	Biblioteca Nacional de Lisboa	Polo lugar no que se conserva	Mandounos copiar o humanista italiano Angelo Colocci.
<i>Cancioneiro da Vaticana</i>	Século XVI	1200 cantigas de todos os xéneros	Biblioteca do Vaticano - Roma	Polo lugar no que se conserva	
<i>Pergamiño Vindel</i>	Finais do XIII - Comezos do XIV	7 cantigas de amigo de Martín Códax	Biblioteca Pierpont Morgan de Nova York	Porque foi descuberto polo libreiro Pedro Vindel	As cantigas están acompañadas da notación musical.
<i>Pergamiño Sharrer</i>	Finais do XIII - Comezos do XIV	7 cantigas de amor do rei Don Dinís.	Arquivo Nacional da Torre do Tombo - Lisboa	Porque foi descuberto polo profesor Harvey Sharrer	As cantigas están acompañadas da notación musical.

